Sosyoekonomi

2020, Vol. 28(43), 277-294

RESEARCH ARTICLE

ISSN: 1305-5577
DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2020.01.16
Date Submitted: 09.01.2019
Date Revised: 15.01.2020
Date Accepted: 17.01.2020

Türkiye'de İşsizlerin Emek Arzı İsteği[1]

İsmail ŞENTÜRK *(https://orcid.org/0000-0001-7330-6690), Department of Economics, Tokat Gaziosmanpaşa University, Turkey; e-mail: ismailsenturk@yahoo.com*

Desired Labour Supply of the Unemployed in Turkey[2]

Abstract

This study examines factors affecting the desired labour supply of unemployed individuals. Study relies on data obtained from surveys conducted by face-to-face interviews with unemployed people throughout Turkey. The survey has been carried out in at least one city representative of each statistically designed twelve regions. Number of surveyees has been determined according to the unemployment rate of both men and women in each region. Accessing 2162 unemployed people, survey has been implemented at the Turkish Employment Agency, which is designated for enacting communication between employers and unemployed people. The results obtained from Ordered Probit method show that women, married men and older, disabled, high-educated people demand lower levels of working hours. On the other hand, higher levels of desired labour supply arise from increases in expected levels of wage, non-labour income and existence of a small child or a dependent person in the family. Therefore, the study explores the necessity of differentiating working hours according to sex, education, physical disability and age. It has been discovered that women recede from labour market in case of an increase in their unemployment duration. Besides, the study reveals the positive impact of government nursing services for dependent persons on the desired labour supply.

Keywords : Labour Supply, Unemployed, Turkey.

JEL Classification Codes : E24, J22.

Öz

Bu çalışmada Türkiye'de işsiz bireylerin arzu ettikleri emek arzını etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışmada Türkiye genelinde işsiz bireylerle yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışması ile elde edilen veriler kullanılmıştır. İstatistiksel olarak oluşturulan 12 bölgenin her birinde, bölgeyi temsil edebilecek en az bir ilde, anket gerçekleştirilmiştir. Her bölgedeki erkek ve kadın işsiz sayısına oranlanarak anket sayısı belirlenmiştir. Böylece toplam 2162 işsiz bireye ulaşılmıştır. Anket çalışması işsizlerle işverenlerin bağlantı kurması için kurulmuş olan Türkiye İş Kurumunda gerçekleştirilmiştir. Sıralı Probit yöntemi sonuçlarına göre; yaşlı bireyler, kadınlar, evli erkekler, fiziksel engeli olanlar, eğitim düzeyi yüksek olanlar daha düşük çalışma süresini arzu etmektedirler. Beklenen ücretteki artış, ücret dışı gelirdeki artış, küçük çocuk sahibi olma ve ailede bakıma muhtaç bireyin bulunması ise daha fazla emek arz etme isteği oluşturmaktadır. Cinsiyet, eğitim durumu, fiziksel engel ve yaşa göre farklı çalışma saatleri sunulması gerekliliği tespit edilmiştir. İşsizlik süresindeki artışın kadınları emek

[1] *Bu çalışma, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından 2014/61 proje numarası ile desteklenmiştir.*

[2] *This study is supported by Tokat Gaziosmanpaşa University Scientific Research Projects with 2014/61 project number.*

piyasasından uzaklaştırdığı belirlenmiştir. Devletin bakıma muhtaç bireylere bakım hizmeti vermesinin emek arzı isteğine olumlu etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler : Emek Arzı, İşsiz, Türkiye.

1. Giriş

Neoklasik model çalışma süresi üzerinde kısıtlamaların olmadığını varsayar. Ayrıca model gönülsüz işsizliği de hesaba katmaz. Açık işlerin sınırlı olmasını, bir iş teklifinde çalışma süresinin işveren tarafından genellikle sabitlenmesini ve kabul edilebilir bir iş bulmanın zaman almasını incelemenin dışında tutar (Bloemen, 2008: 147). Bu durumda bireylerin çalışma sürelerini özgürce ve maliyetsiz bir şekilde belirleyebilecekleri düşünülür. Ancak optimal çalışma süresine erişilmesini engelleyen unsurlar bulunmaktadır. Bunlar, eksik mobilite, eksik bilgi, işveren tarafındaki kısıtlamalar olarak sıralanabilir (Euwals & Van Soest, 1999: 102). Mobilitede artış ve eksik bilginin azalmasıyla bireyler kendi isteklerine uygun süre teklifinde bulunan işverenlere doğru hareket edeceklerdir. Bu durumda, sıra dışı çalışma süreleri teklif eden işverenler işçi bulmakta zorlanacaklardır (Stewart & Swaffield, 1997: 529).

Çalışma süresi, sadece işçinin tercihlerine bağlı olarak şekillenmemekte, işverenden de etkilenmektedir (Gielen, 2009: 255). İşverenlerin önünde işçilerin çalıştırılabileceği süre üst sınırı bulunmaktadır. Bu sınırın üzerine çıkmak istediklerinde ise genellikle yasal olmayan yollara başvurmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, firmalar sabit maliyetleri göz önüne aldıklarında, düşük çalışma süreleri teklif etmekten de kaçınırlar (Böheim & Taylor, 2004: 159). Firmalar iş teklifi yaparken özgür seçilebilen süre yerine, çalışma süresi kısıtı ve ücret bileşimi sunarlar (Stewart & Swaffield, 1997: 533). Bazı firmalar ise tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışma süreleri seçenekleri oluşturabilirler. Bu seçenekler ise kısıtlamaları bir miktar azaltmaktadır. Bireyler ise yarı zamanlı işleri tam zamanlı işlere göre daha az ödül içerdiği için tercih etmemektedirler (Bollé, 1997: 563; Kalleberg & Reynolds, 2003: 452). Bununla birlikte yarı zamanlı çalışanların işgücünden çıkma eğilimleri de yüksek olabilmektedir. Özellikle kadınların, yarı zamanlı çalışma sonrasında, işgücünden çıkma ihtimallerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Euwals, 2001: 103). İşverenlerin bireylere istedikleri çalışma süresini sunmaktan uzak olmalarının bir diğer nedeni ise ekonomilerdeki bazı katılıklar nedeniyle, firmaların yeterli seviyede esnek çalışma süreleri üretememeleridir (Böheim & Taylor, 2004: 157). Bunun sonucunda, bireylerin arzu ettikleri çalışma süreleri ile var olan çalışma süreleri arasında uyumsuzluk oluşmaktadır. Bireyler bu uyumsuzluğu gidermeye çalışsalar da genellikle başarılı olamamaktadırlar (Reynolds, 2003: 1184). Zamanla esnek çalışma sürelerine duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Örneğin, ABD'de tam zamanlı çalışan bireylerin oldukça büyük oranı, daha fazla gelir elde etmek ve işlerinde ilerleyebilmek için daha fazla süre çalışmayı istemektedirler (Reynolds, 2004: 105). Ancak esnekliğin kesin çözüm olduğunu iddia etmek de güçtür. Yine de çalışma süresi ve vardiya nedeniyle ortaya çıkan sözleşme sorunlarının aşılmasına yardımcı olabilecektir.

Çalışma süresinin üzerinde yasal olarak da üst sınırlar bulunmaktadır. Tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler devletleri bu sınırlamaları uygulamak zorunda bırakmıştır.

Bireyin çalışma süresini kısıtlayan geleneksel faktörler arasında, işverenin tercihleri, iş arama ve değiştirmenin yüksek maliyeti ve ailevi kısıtlar gibi nedenler bulunmaktadır (Böheim & Taylor, 2004: 163). Dünyada birçok ülkede sınırlamalar bulunsa da bu sınırlamalarla karşı karşıya olan birey sayısının oranı değişmektedir. Danimarka'da bu oran %23 düzeyindeyken, Rusya'da ise %75'lere yükselmektedir (Sousa-Poza & Henneberger, 2000: 355). Süre sınırlamaları bireylerin istedikleri kadar çalışmalarına engel olmaktadır. Örneğin, Böheim ve Taylor (2004) Britanya'da bireylerin %40'ının çalışma sürelerini değiştirmek istediğini; Stewart ve Swaffield (1997) ise çalışanların büyük oranının çalışma sürelerini azaltma isteğinde olduklarını belirlemişlerdir. Sınırlamaların oluşturduğu bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bu sorunlardan biri çalışma süresinin kısıtlanması işgücüne katılım kararını etkilemesidir (Machado & Portela, 2014: 7). Yaşlı bireyler için ise işgücüne katılma kararından çok emeklilik kararı üzerinde etkili olmaktadır. Çoğunlukla tam zamanlı olarak çalışmayı tercih eden yaşlı bireyler, çalışma süresini azaltma imkânları olmadığında emekliliği tercih edebilmektedirler (Charles & Decicca, 2007: 258; Machado & Portela, 2014: 9). Özellikle yaşlı kadınlar, emeklilik imkânları olmadığında, çalışma sürelerini düşüremediklerinde işgücünden çıkma eğiliminde olabilmektedirler (Gielen, 2009: 244). Çalışma sürelerini düşürme imkânı tanınması ise yaşlı bireylerin işgücünden ayrılmamasını sağlayabilmekte ve çalışma hayatlarının uzamasını olanaklı hale getirebilmektedir (Gustman & Steinmeier, 2004: 12; Penner vd., 2002: 17). Böheim ve Taylor (2004)'a göre kısıtlamalar, bireyin gelecekte emek piyasasındaki davranışlarını da etkilemektedir. Örneğin, aşırı istihdam edilmiş kadınların, kısıtlama ile karşı karşıya olmayanlara göre, işten ayrılma olasılığı daha yüksek bulunmuştur. Emek piyasasından ayrılmış yaşlı bireylerin, yaşlı bireylere yönelik iş imkânlarının sınırlı olması nedeniyle, geri dönme olasılıkları da oldukça düşük olmaktadır (Gielen & van Ours, 2006: 498).

Bireylerin çalışmak istedikleri sürenin tespiti önem arz eden bir konudur. Öncelikle bireylerin bir işte ne kadar süre verimli bir şekilde çalışacaklarını belirleyebilmek için çalışmak istedikleri sürenin belirlenmesi gerekmektedir (Clarkberg & Moen, 2001: 1127). Bireyin istediğinden farklı süre çalışmak zorunda kalması bazı sorunlara neden olabilmektedir. Bunun en önemli örneklerinden biri sağlık sorunlarının ortaya çıkma ihtimalidir. Örneğin, Nakata (2011) uzun çalışma sürelerinin iş kazalarına neden olduğunu tespit etmiştir. Wadensjö (2006) ise çalışamamaya neden olabilecek fiziksel sorunlar ortaya çıkarabileceğini ve çalışma süresindeki azalışların bu sorunları çözebildiğini belirlemiştir. Diğer taraftan, çalışma süresindeki artışın bireyin obez olma ihtimalini artırdığını gösteren bulgular da bulunmaktadır (Courtemanche, 2009: 9). Çalışma süresindeki artış sosyal hayatı da etkilemektedir. Aile hayatını olumsuz etkilemesi (Valcour, 2007: 1518) yanında iş-aile çatışmasını da artırmaktadır (Adkins & Premeaux, 2012: 386). Bireyin istediğinden daha fazla çalışması işinden aldığı tatmini azaltmaktadır (Clark, 1996: 206). Bunun sonucunda birey için çalışma süresi işten ayrılmanın önemli bir belirleyicisi olmaktadır (Clark, 2001: 235).

Bu çalışmanın amacı, işsiz bireylerin arzu ettikleri çalışma süresi üzerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Bireyler yasal olarak çalışabilecekleri süre üst sınırını bilmektedirler. Yasal sınırlamalar bireylerin çalışmayı arzu ettikleri süreyi de etkileyebilmektedir. Bu nedenle bireylerin çalışmak istedikleri sürenin yasal sürenin

etrafında öbekleşmesi beklenebilir. Bireylerin arzu edilen çalışma saati ile ilgili soruya cevap verirken yasal kısıtlamalardan bağımsız olarak ve sadece kendi tercihlerini yansıtacak şekilde cevap verdiği varsayılmaktadır. Böylece bireylerin boş zaman ile çalışma süresi (veya çalışma karşılığında elde edilecek reel gelir) arasında nasıl bir tercih yaptığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. İşsizlerin arzu ettikleri çalışma süresi ve bu süreyi belirlerken hangi faktörlerin etkisi altında kaldıklarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Böylece işgücü piyasasında emek faktörünün daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi ve yasal kısıtlamaların uygunluğu ile ilgili öneriler geliştirilebilecektir. Ayrıca bulguların, firmaların bireyleri çalıştırmak istedikleri süreyi belirlerken yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde ilk olarak konu ile ilgili teori hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında analizde kullanılacak veri ve yöntem açıklanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulguları içeren bölüm sonrasında sonuç ve öneriler bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

2. Teorik Çerçeve

Neoklasik Teoriye göre birey, zamanını tüketim ve boş zaman arasında, faydasını belirli bir ücret oranı ile maksimize edecek şekilde dağıtır. Çalışma karşılığında ücret elde eden birey, bu ücret oranı yükseldiğinde boş zamanın alternatif maliyeti artacağından, daha fazla emek arz edecektir. Bu ilişki ikame etkisi olarak adlandırılır. Diğer taraftan, ücret oranındaki artış sonucunda birey, belirli bir çalışma süresi karşılığında, daha fazla gelir elde edecektir. Boş zamanın normal mal olduğu varsayıldığında, geliri artan birey daha fazla boş zaman talep edecektir. Bu da çalışma süresini azaltıcı etki yapacaktır. Söz konusu etki ise gelir etkisidir. Düşük ücret düzeylerinde ikame etkisinin, yüksek ücret düzeylerinde ise gelir etkisinin baskın olduğu görülür. Bu nedenle bireylerin emek arz eğrilerinin, her birey için farklı olsa da bir ücret düzeyinden sonra çalışma süresini azaltacak şekilde geriye büküldüğü kabul edilir.

Bu durumda istihdam edilen bir bireyin fayda fonksiyonu aşağıdaki gibi olacaktır:

$$u^e = u^e(c, h, \alpha) \tag{1}$$

Eşitlik 1'de c tüketimi, h çalışma süresini ve α ise faydayı etkileyen rassal tercihler olmaktadır (Bloemen, 2008: 141). Ayrıca bu fonksiyonda fayda, tüketim ile pozitif ilişkili olmaktadır.

$$\frac{\partial u^e(c,h,\alpha)}{\partial c} > 0 \tag{2}$$

Bütçe kısıtının doğrusal olduğu varsayılmaktadır. Gelir ise çalışma karşılığı elde edilen gelir ile emek dışı gelirin toplamıdır. Emek dışı gelir ρ ile gösterildiğinde, gelir eşitliği aşağıdaki gibi gerçekleşir:

$$y = wh + \rho \tag{3}$$

w saatlik ücreti ifade etmektedir. Tasarrufun olmadığı varsayımı yapıldığında elde edilen gelirin tümü tüketime ayrılır. Bu durumda, fonksiyonda tüketim yerine gelir yazılabilir. Böylece bireyin bütçe kısıtı aşağıdaki gibi olur:

$$c = wh + \rho \tag{4}$$

Bireyin bütçe kısıtı altında faydasını maksimize etmesi beklenir. Böylece çalışacağı süre, çalışması karşılığında elde edeceği ücret ve bu ücreti kullanarak yapacağı tüketim ile fayda maksimizasyonu gerçekleşir.

İşsiz bireyler incelendiğinde ise yukarıdaki fonksiyonun dönüştürülmesi gerekmektedir. İşsiz bireyin ücret dışı geliri devam edecektir. Bununla birlikte, işsizlik nedeniyle, işsizlik sigortası ödemeleri sonucunda, gelir elde edebilir. Bunu, b ile ifade edelim. İşsiz bireyin fayda fonksiyonu aşağıdaki gibi olacaktır:

$$u^0 = u^0(b + \rho, 0, \alpha) \tag{5}$$

Fayda fonksiyonunda işsiz birey için çalışma süresi sıfır olarak yazılmıştır.

Rassal olarak alınan iş tekliflerinin ücret ve çalışma süresi olarak iki bileşeni bulunmaktadır (Bloemen, 2008: 143). Bir işin sağlayacağı fayda, işsizlik durumundaki faydadan fazla ise birey iş teklifini kabul edecektir. Birey kendisi için geçerli bir asgari kabul ücreti belirler. Asgari kabul ücreti bireyin çalışma ile çalışmama arasında kayıtsız kaldığı ücret düzeyidir. Bu yüzden asgari kabul ücretinde bireyin çalışma süresi sıfırdır. Bu durumda birey bu ücretin üzerinde bir ücreti beklemektedir. Bireyin asgari kabul ücretinin üzerinde bir ücreti piyasada elde etmeyi beklediği ve bu ücret düzeyinden pozitif bir çalışma süresi belirlediği söylenebilir. Bu ücret düzeyine beklenen ücret diyebiliriz. Beklenen ücreti w^x ile gösterelim. Birey bu ücreti elde edebilmek için çalışmak istediği süreyi de belirler. Bu süre, arzu ettiği emek arzını ifade eder. Arzu edilen emek arzını (haftalık çalışma saati olarak) h^d ile ifade edelim. Bu durumda birey için bir arzu edilen fayda fonksiyonu oluşturulabilir. Bu fonksiyon aşağıda verilmiştir.

$$u^d = u^d(y^d, h^d, \alpha) \tag{6}$$

y^d ise bireyin arzu ettiği çalışma süresi sonucunda elde etmeyi planladığı beklenen ücret ile ücret dışı gelirin toplamıdır. Birey çalışmaya başladığında işsizlik sonucunda elde ettiği faydaları kaybedeceğini de bilir. Bu yüzden gelir eşitliğinde bu aşamada b yer almamaktadır.

$$y^d = w^x h^d + \rho \tag{7}$$

Birey istediği sürenin geçerli olduğu ve beklediği ücreti elde ettiğinde çalışmak istediği süreyi arz etmeye hazırdır. Yani bireyin emeğini arzu ettiği süreyi arz etmesi için w^x ücretini elde etmesi gerekir. Bu durumda $u^d > u^0$ olur. Birey, çalışmak istediği süreyi beklenen ücrete, bireyin ücret dışı gelirine ve diğer özelliklerine bağlı olarak optimize eder.

Bu aşamada değerlendirilmesi gereken konu ise süre kısıtlamalarının, bireyin tercihini etkileyip etkilemediğidir. Euwals ve Van Soest (1999)'e göre vergileri ve işsizlik süresince elde edilen yararları belirleyen politikalar arzu edilen çalışma süresini etkilemektedir. Arzu edilen çalışma süresindeki değişim ve süre kısıtlamaları istihdamı ve fiili çalışma süresini etkileyecektir. Model statik olduğundan politika değişimleri analiz dışındadır. Ayrıca, emek arzı üzerindeki kısıtlamalar da arzu edilen çalışma süresini değil, fiili çalışma süresini etkileyecektir. Bu nedenle, Euwals ve Van Soest (1999)'in yaklaşımına uygun olarak arzu edilen çalışma süresinin kısıtlamalardan etkilenmediği varsayılabilir.

Bireyin çalışmak istediği süreyi etkileyen faktörler ise aşağıdaki eşitlik ile belirlenebilecektir (Heckman, 1974: 676):

$$h_i^d = \beta_1 lnw_i^x + \beta_2 ln\rho_i + \beta_3 X_i + u_i \quad (8)$$

Eşitlik 8'de yer alan X bireyin özelliklerini temsil eden bağımsız değişkenleri içermektedir.

Çalışma süresi üzerinde önemli faktörlerden ikisi beklenen ücret ve ücret dışı gelirdir. Şentürk (2015) beklenen ücretin bireyin emek piyasasındaki geçmişiyle ilişkili olduğunu gösteren bulgular elde etmiştir. Bireyin önceki ücretinin ve aldığı iş teklifi sayısının beklenen ücreti belirleyen faktörler olduğunu tespit etmiştir. Ancak arzu edilen çalışma süresi bu iki faktörün dışında ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerden etkilenmektedir (Golden, 2001: 1159; Reynolds, 2003: 1183). Bireyin yaşı bu faktörler arasında yer almaktadır. Birey yaşlandıkça giderek daha az çalışmayı, bir başka deyişle çalışma süresini azaltmayı tercih etmektedir (Gustman & Steinmeier, 2004: 8). Ancak bu azalmanın emekliliğe yaşı yaklaştıkça gerçekleştiğine de dikkat etmek gerekmektedir (Gielen, 2009: 249). Bazı durumlarda da bireyler çalışma sürelerini azaltmak yerine, emekli olarak, işgücünden çıkmayı da tercih etmektedirler (Hutchens & Grace-Martin, 2006: 534). Bunların nedeni ise genellikle sağlık sorunları olmaktadır (Gielen, 2009: 247). Erkekler ve kadınlar ileri yaşlarda farklı davranışlara sahip olabilmektedirler. Erkekler çalışma sürelerini azaltmayı tercih ederken kadınlar ise erken emekliliği daha çok tercih etmektedirler (Gielen, 2009: 248). Ayrıca kadınlar, işgücünden ayrılamasalar da, ileri yaşlarda çalışma sürelerini erkeklere göre daha fazla azalttıkları da gözlemlenmiştir (Machado ve Portela, 2014: 12). Farklı yaş gruplarındaki bireyler, farklı çalışma süreleri tercih edebilmektedirler. Orta yaşlı bireylerin gençlerden ve yaşlılardan daha fazla süre çalışmak istediklerine dair tespitler bulunmaktadır (Stewart & Swaffield, 1997: 527). Ancak yaş, erkek bireylerin çalışma süreleri ile daha fazla ilişkilidir (Bell & Hart, 1995: 7).

Çocuk sahibi olmak işgücü piyasasında bireylerin kararlarının değişmesine neden olabilmektedir. Bu özellikle kadın bireyleri ilgilendiren önemli bir değişkendir. Her iki ebeveyn de tam zamanlı olarak çalışıyor olsa da çocuk bakımı ile ilgili görevler kadının üzerine yüklenmektedir (Biernat & Wortman, 1991: 849). Bu nedenle, kadınların işgücü piyasasında var olmaları çocuk sahibi olduklarında, erkeklere göre, daha uzun süre sekteye uğramaktadır (Fedakova & Veira, 2010: 33). Bu sorumluluk, aynı zamanda, kadınların sosyal hayatlarında ve bunun sonucunda iş hayatlarında da gerilemeye neden olmaktadır

(Ridgeway & Correll, 2004: 691). Çocuk bakımı, yarı zamanlı çalışan kadınların bu tercihi yapmalarındaki en önemli neden olarak da öne çıkmaktadır (Falzone, 2000: 664; Fedakova & Veira, 2010: 33). Ancak çocukların yaşı da emek piyasasında kararları etkilemektedir. Bireyin çocuğunun yaşının 3 yaşının altında olmasının etkisinin büyük olduğunu, çocukların yaşındaki artışın kadınların çalışma süresini artırdığını, çocuğun yaşı 10'un üzerinde olduğunda ise kadınların işgücü piyasasına dâhil olma kararını olumlu etkilediğini raporlayan çalışmalar mevcuttur (Greenhalgh, 1980: 309; Layard vd., 1980: 61; Main & Reilly, 1994: 278).

Çocukları da içeren ancak daha geniş içeriği olan bir kavram ise aile yükümlülükleridir. Aile yükümlülükleri bireyin sadece çocuklar ile ilgili yükümlülüklerini değil aynı zamanda alışveriş, temizlik, yemek yapma gibi ev hayatını organize etme faaliyetlerini de kapsamaktadır. Aile yükümlülüklerine sahip bireyler çalışma sürelerini azaltma eğiliminde olmaktadırlar. Bunun sebebi ev-iş hayatı çatışmalarıdır. Literatürde bireyin ev ve iş hayatındaki rolleri arasındaki çatışmanın incelendiği çalışmalara rastlanmaktadır (Armstrong vd., 2015: 1073; Greenhaus & Beutell, 1985: 82; Perry-Jenkins vd., 2000: 987). Genellikle evli, çocuk sahibi olan, yalnız ebeveyn olan, ikisi de çalışan çiftlerin çocuğu olmayan ve yalnız bireylere göre daha az süre çalışmayı arzu ettikleri görülmektedir (Reynolds, 2004: 102). Kadınlar hane içinde daha fazla emek harcadıklarından, erkeklere göre, daha az çalışma isteğine sahip olmaktadırlar (Coltrane, 2000: 1221). Tarkowska (2002), evli kadınlar ile birlikte kız çocukların da ailenin aşırı istihdam edilmiş bireyleri olduğunu ifade etmiştir. Aile ile ilgili yükümlülükler bakıma muhtaç olanların bakımını da kapsamaktadır. Ailede bakıma muhtaç bireylerin varlığı kadınların çalışma sürelerini azaltmalarına neden olabilmektedir (Greenhalgh, 1980: 305). Aile ile ilgili yükümlülüklerin bir diğeri ise ailenin geçimini sağlamaktır. Ataerkil toplumlarda bu sorumluluk öncelikli olarak erkek bireyin üzerine yüklenmiştir. Bazı durumlarda kadınlar da bu sorumluluğu üstlenebilmektedirler. Bu nedenle ailenin geçim sorumluluğu ile çalışma süresi isteği arasında pozitif ilişki beklenmektedir (Kaufman & Uhlenberg, 2000: 943).

Eğitim bireylerin daha yüksek gelir elde edebilmek için yaptıkları bir yatırım olarak görülebilir. Aynı zamanda eğitim hem iş hayatında hem de ev hayatında bireylerin benzer rolleri üstlenmelerini sağlayan eşitlikçi cinsiyet düşüncelerinin oluşmasını sağlamaktadır (Fan & Marini, 2000: 275). Bu durum eğitimli bireylerin daha az çalışmak istemelerinin nedenlerinden biridir. Eğitim düzeyindeki artış ile beraber babaların, aileleri ile kaliteli vakit geçirmenin önemini daha iyi kavradıkları ve böylece daha az süre çalışmayı arzu edecekleri söylenebilir (Kaufman & Uhlenberg, 2000: 942). Ayrıca eğitimli bireyler daha yüksek ücretli ve daha fazla süre çalışılan işlerde istihdam edildiklerinden arzu ettikleri çalışma süresinin eğitimsiz olanlara göre daha az olması beklenebilir (Shank, 1986: 42).

Kültürel faktörler de bireylerin çalışma sebebini ve çalışma süresini etkileyebilmektedir (Kaufman, 1999: 382). Birey ve çevresinin sahip olduğu kültür çalışmayı önemsiyorsa birey çalışma süresini azaltmayacak aksine artıracaktır (Reynolds, 2004: 105). Türkiye gibi ülkelerde gelir elde etme konusunda kültürel baskı öncelikle erkeklerin üzerindedir. Erkek bireyler eğitim hayatları sona erdikten sonra, hatta bazen

eğitim hayatının içerisinde, çalışma konusunda çevresi tarafından baskılanmaktadır. Zaman ilerledikçe kadınlar üzerinde de bu baskı oluşmaya başlamıştır.

Bireyin çalışma süresi fiziksel engelin varlığından da etkilenebilecektir. Fiziksel engelli bireylerin, engeli olmayanlara göre, daha az çalışmak istemeleri beklenir. Borjas (1980)'ın bulguları da bu beklentiyi desteklemektedir.

3. Veri ve Yöntem

Çalışmada Türkiye çapında gerçekleştirilen anket çalışması ile elde edilen veriler kullanılmıştır. Türkiye, istatistiksel olarak 12 bölgeye ayrılmıştır. Çalışma bu bölgelerin her birinde bölgeyi temsil edebilecek en az bir il[3] seçilerek gerçekleştirilmiştir. Her bölgedeki erkek ve kadın işsiz sayısına oranlanarak anket sayısı belirlenmiştir. Böylece Türkiye'nin her bölgesinden toplam 2162 işsiz bireye ulaşılmıştır. Ayrıca anket çalışması işsizlerle işverenlerin bağlantı kurması için kurulmuş olan Türkiye İş Kurumunda gerçekleştirilmiştir.

Anketlerin işsiz tanımına uygun bireylerle gerçekleştirilmesi için "herhangi bir işi olmayan, iş arayan ve iki hafta içinde işbaşı yapabilecek" olanlara uygulanmıştır. Bireylere "uygun bir iş bulduğunuzda çalışmak istediğiniz süre ne kadardır?" sorusu sorularak arzu ettikleri çalışmak süresi elde edilmiştir. Haftalık olarak elde edilen çalışma süresi verileri günlük veriler haline dönüştürülmüştür. Bu dönüştürmede bireylerin çalışmayı istedikleri sektöre göre ayrıştırma yapılmıştır. Kamu sektöründe çalışmak isteyenler için hafta 5 gün olarak kabul edilirken, özel sektörde çalışmak isteyenler için 6 gün olarak kabul edilmiştir. Elde edilen günlük çalışma süresi verileri ise üç gruba ayrılmıştır. Bu gruplar "5 saate kadar", "5-9 saat arası" ve "9 saat ve üzeri" şeklindedir. İlk grup düşük çalışma süresini, ikinci grup yasal sınırlamaya yakın çalışma süresini ve üçüncü grup ise yüksek çalışma süresini temsil etmektedir.

Ana kitle 15-65 yaş aralığındaki işsiz bireylerden oluşmaktadır. Örnek belirlenirken Türkiye'nin farklı bölgelerindeki işsiz sayıları alınmış ve bu işsiz sayısının toplam işsizler içindeki oranına uygun şekilde anket sayısı belirlenmiştir. Ayrıca kadın ve erkek işsizlerin oranına uygun olarak anket sayıları dağıtılmıştır. Böylece elde edilen örneğin %63,7'si erkek, %36,3'ü ise kadındır. Yukarıda bahsedilen çalışma süresi gruplamasına göre ilk gruba dâhil olan bireylerin toplama oranı %16,98, ikinci gruba dâhil olanların toplama oranı %72,62 ve üçüncü gruba dâhil olanların toplama oranı %10,41'dir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin açıklamaları ve tanımlayıcı istatistikleri Tablo 1'de verilmiştir.

---

[3] *Söz konusu bölgeler, iller ve anket sayıları şöyledir: TR1 - İstanbul (299 Erkek, 168 Kadın), TR2 - Tekirdağ (40 Erkek, 35 Kadın), TR3 - İzmir (179 Erkek, 144 Kadın), TR4 - Bursa (122 Erkek, 97 Kadın), TR5 - Ankara (89 Erkek, 77 Kadın), TR6 - Adana (65 Erkek, 49 Kadın), TR7 - Sivas (165 Erkek, 82 Kadın), TR8 - Samsun (71 Erkek, 46 Kadın), TR9 - Ordu (39 Erkek, 16 Kadın), TRA - Erzincan (20 Erkek, 8 Kadın), TRB - Bingöl (60 Erkek, 13 Kadın), TRC - Şanlıurfa (161 Erkek, 12 Kadın), TRC - Mardin (35 Erkek, 29 Kadın), TRC - Gaziantep (32 Erkek, 9 Kadın).*

Tablo: 1
Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

		Tümü		*Erkek*		*Kadın*	
Değişkenler	*Açıklama*	*Ort.*	*St. Spm.*	*Ort.*	*St. Spm.*	*Ort.*	*St. Spm.*
CALSURE	Günlük çalışmak istediği süre (1=5 saate kadar, 2=5-9 saat arası, 3=9 saat ve üzeri)	1,934	0,519	2,001	0,516	1,817	0,505
lnBU	Beklenen ücretin doğal logaritması	7,302	0,335	7,358	0,338	7,204	0,308
lnUDG	Ücret dışı gelirin doğal logaritması	3,629	3,226	4,126	3,221	2,758	3,048
lnIS	İşsizlik süresinin doğal logaritması	1.482	1.025	1.419	0.964	1.593	1.117
YAS1	Yaş (1=15-24 arası, 0=diğer)	0,261	0,439	0,256	0,437	0,270	0,444
YAS2	Yaş (1=25-34 arası, 0=diğer)	0,459	0,498	0,449	0,498	0,476	0,500
YAS3	Yaş (1=35-44 arası, 0=diğer)	0,199	0,400	0,206	0,404	0,189	0,391
YAS4	Yaş (1=45-54 arası, 0=diğer)	0,076	0,266	0,084	0,278	0,062	0,242
YAS5	Yaş (1=55 ve üzeri, 0=diğer)	0,004	0,064	0,005	0,071	0,003	0,050
CNS	Cinsiyet (1=kadın, 0=erkek)	0,363	0,481				
MHAL	Medeni durum (1=evli, 0=evli değil)	0,451	0,498	0,442	0,497	0,468	0,499
EGT	Eğitim düzeyi (1=12 yıl ve daha fazla, 0=12 yıldan az)	0,316	0,465	0,283	0,451	0,373	0,484
COC02	0 ile 2 yaş arasında çocuğa sahip olma (1=evet, 0=hayır)	0,073	0,26	0,073	0,261	0,071	0,258
COC26	2 ile 6 yaş arasında çocuğa sahip olma (1=evet, 0=hayır)	0,154	0,361	0,164	0,371	0,138	0,345
BMUH	Ailede bakıma muhtaç bireyin varlığı (1=evet, 0=hayır)	0,113	0,317	0,11	0,313	0,118	0,323
FIZENG	Bireyin fiziksel engelinin olup olmadığı (1=var, 0=yok)	0,043	0,204	0,058	0,234	0,018	0,132

Bu çalışmada, bireylerin çalışmayı arzu ettikleri süreyi etkileyen faktörleri araştırmak amacıyla, McKelvey ve Zavoina (1975) tarafından geliştirilen Sıralı Probit modeli kullanılmıştır. Arzu edilen çalışma süresi için, y^* gözlemlenmemiş sürekli değişken olarak tanımlanmaktadır.

$$y^* = \beta' x + u \tag{9}$$

Eşitlik 9'da, x değişkeni kişisel, ailevi ve sosyoekonomik faktörleri içeren değişkenleri ve u bağımsız ve normal dağılmış hata terimini temsil etmektedir. β' tahmin edilen katsayılar vektörüdür. Kişilere ait farklı düzeylerdeki çalışma süreleri için y, y^*'ın gözlemlenen karşılığıdır. Bireylerin çalışmayı arzu ettikleri süreler, 1, 2 ve 3 ile temsil edilen J sayıda kategoriye ayrılmıştır. Buna göre 1, arzu edilen günlük çalışma süresinin 5 saat ve altında, 2, 5-9 saat arasında, 3, 9 saat ve üzerinde olduğunu ifade etmektedir. Sıralı değişken olan için y, y^* j'inci kategoriye düşerse j değerini alır:

$$y = j \; eğer \; \alpha_{j-1} < y^* < \alpha_j \qquad\qquad j = 1,2,\dots,J \tag{10}$$

Eşitlik 10'da α, $\alpha_{-1} = -\infty$, $\alpha_0 = 0$ ve $\alpha_j = \infty$ varsayımıyla β ile birlikte hesaplanması gereken eşik değeridir. $y = j$ olan bir gözlemin elde edilme ihtimali aşağıdaki gibidir:

$$Prob(y = j) = F(\alpha_j - \beta' x) - F(\alpha_{j-1} - \beta' x) \tag{11}$$

Eşitlik 11'de, F kümülatif standart normal dağılım fonksiyonudur. Tahminler, tutarlı ve etkin parametre tahmini sağlayan maksimum olabilirlik yöntemiyle yapılmıştır. x bağımsız değişkeninin, y'nin j'inci kategoride olma ihtimaline etkisi aşağıdaki gibidir:

$$\partial Prob(y = j)/\partial x = \left[f(\alpha_{j-1} - \beta' x) - f(\alpha_j - \beta' x)\right]\beta \tag{12}$$

Eşitlik 12, marjinal etki olarak tanımlanır. Marjinal etkilerin hesaplanması için iki yöntem bulunmaktadır. Bunlardan biri, Eşitlik 12'de olduğu gibi, her bir bağımsız değişkenin ortalamasında marjinal etkinin hesaplanmasıdır. Bu çalışmada bu yöntem tercih edilmemiştir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, bu yöntemin sadece tek bir değer için marjinal etkiyi vermesidir. İkincisi ise kukla değişkenlerin ortalamasında marjinal etki hesaplandığında aslında var olmayan bir bireye göre hesaplamanın yapılıyor oluşudur (Williams, 2012: 327). Diğer yöntem ise marjinal etkilerin ortalamasının alınmasıdır. Bu yöntemde bağımsız değişkenin aldığı tüm değerler için marjinal etkiler hesaplanmakta ve bunların ortalaması alınmaktadır. Böylece yukarıda bahsedilen sorunlar ortadan kalkmaktadır. Bu çalışmada ortalama marjinal etkilerin hesaplandığı ikinci yöntem kullanılmıştır. Ortalama marjinal etkiler (OME) aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$OME_j(x) = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left[f(\alpha_{j-1} - \beta' x_i) - f(\alpha_j - \beta' x_i)\right]\beta \tag{13}$$

Sürekli değişkenler için esneklikler hesaplanabilir. Esnekliklerin (E) hesaplaması aşağıdaki gibidir (Yamamoto & Shankar, 2004):

$$E_x^{Prob(y=j)} = \frac{\partial lnProb(y=j)}{\partial lnx} = \frac{f(\alpha_{j-1}-\beta' x)-f(\alpha_j-\beta' x)}{f(\alpha_j-\beta' x)-f(\alpha_{j-1}-\beta' x)}\beta x \tag{14}$$

Sıralı probit modeli, arzu edilen günlük çalışma süresinin bağımlı değişken ve diğer değişkenlerin ise bağımsız değişken olarak kullanıldığı bir model için tahmin edilmiştir.

4. Bulgular

Çalışmada üç ayrı model oluşturulmuştur. Bunlar gözlemlerin tümünü içeren model, sadece erkek bireylere ait gözlemleri içeren model ve sadece kadın bireylere ait gözlemleri içeren modeldir.

Tablo 2, sıralı probit modeli kullanılarak yapılan analizin bulgularını göstermektedir. Beklenen ücretteki artışın bireylerin çalışma süresini artırdığı üç modelde de görülmektedir. Bu da ikame etkisinin baskın olduğu ve emek arz eğrisinin pozitif eğimli olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ücret dışı gelir değişkeninin katsayısının kadınların incelendiği model haricinde anlamlı ve pozitif olduğu belirlenmiştir. Ücret dışı gelirdeki artış daha fazla çalışma isteğini beraberinde getirmektedir. Bu durumda da bireylerin boş zaman yerine çalışmayı tercih ettiği ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı gelirde artış gerçekleştiğinde boş zaman talebinin azalmasıdır. Böylece boş zamanın düşük mal olduğu anlaşılmaktadır.

İşsizlik süresindeki artış erkeklerin çalışma isteği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Ancak kadınların arzu ettiği çalışma süresi, işsizlik süresi arttıkça azalmaktadır. Bu da işsiz kaldıkları sürenin artmasının kadınlar üzerinde emek piyasasından uzaklaştırıcı etkide bulunduğunu göstermektedir.

Tablo: 2
Sıralı Probit Modeli Bulguları ve Marjinal Etkiler

	Model	Katsayı	p	P(y=1)	P(y=2)	P(y=3)
	Tümü	0,282***	0,002	-0,067	0,019	0,048
lnBU	Erkek	0,254**	0,021	-0,052	-0,001	0,053
	Kadın	0,317**	0,048	-0,091	0,059	0,032
	Tümü	0,031***	0,000	-0,007	0,002	0,005
lnUDG	Erkek	0,039***	0,000	-0,008	-0,000	0,008
	Kadın	0,019	0,206	-0,006	0,004	0,002
	Tümü	-0,058**	0,027	0,014	-0,004	-0,010
lnIS	Erkek	-0,003	0,937	0,001	0,000	-0,001
	Kadın	-0,135***	0,001	0,039	-0,025	-0,014
	Tümü	-0,100	0,154	0,024	-0,007	-0,017
YAS2	Erkek	-0,085	0,343	0,017	0,000	-0,018
	Kadın	-0,080	0,498	0,023	-0,015	-0,008
	Tümü	-0,249***	0,007	0,059	-0,016	-0,043
YAS3	Erkek	-0,179	0,131	0,037	0,001	-0,037
	Kadın	-0,329**	0,030	0,094	-0,061	-0,033
	Tümü	-0,260**	0,035	0,062	-0,017	-0,045
YAS4	Erkek	-0,161	0,290	0,033	0,000	-0,034
	Kadın	-0,436**	0,046	0,125	-0,081	-0,044
	Tümü	-1,395**	0,002	0,332	-0,092	-0,239
YAS5	Erkek	-1,219**	0,011	0,250	0,004	-0,254
	Kadın	-5,226	0,954	1,501	-0,975	-0,526
CNS	Tümü	-0,385***	0,000	0,092	-0,025	-0,066
	Tümü	-0,113	0,122	0,027	-0,007	-0,019
MHAL	Erkek	-0,189*	0,054	0,039	0,001	-0,039
	Kadın	-0,016	0,887	0,005	-0,003	-0,002
	Tümü	0,135**	0,034	-0,032	0,009	0,023
EGT	Erkek	-0,018	0,826	0,004	0,000	-0,004
	Kadın	0,397***	0,000	-0,114	0,074	0,040
	Tümü	0,368***	0,001	-0,087	0,024	0,063
COC02	Erkek	0,386***	0,004	-0,079	-0,001	0,080
	Kadın	0,337*	0,068	-0,097	0,063	0,034
	Tümü	0,164**	0,047	-0,039	0,011	0,028
COC26	Erkek	0,139	0,182	-0,028	-0,000	0,029
	Kadın	0,220	0,125	-0,063	0,041	0,022
	Tümü	0,189**	0,024	-0,045	0,013	0,032
BMUH	Erkek	0,361***	0,001	-0,074	-0,001	0,075
	Kadın	-0,122	0,384	0,035	-0,023	-0,012
	Tümü	-0,192	0,142	0,046	-0,013	-0,033
FIZENG	Erkek	-0,330**	0,020	0,068	0,001	-0,069
	Kadın	0,582*	0,091	-0,167	0,109	0,059
	Tümü	0,873	0,178			
ESIK1	Erkek	0,753	0,342			
	Kadın	1,412	0,214			
	Tümü	3,216***	0,000			
ESIK2	Erkek	3,061***	0,000			
	Kadın	3,910***	0,001			

*Not: ***, ** ve * katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesine göre istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.*

Analizde YAS1 değişkeni kukla değişken tuzağına düşülmemesi için dışlanmıştır. Bu nedenle Tablo1'de ifade edilen yaş ile ilgili diğer değişkenlerin katsayıları yorumlanırken 15-24 yaş grubunda bulunanlara göre ifade edilmelidir. Tüm gözlemleri içeren modelde ikinci gruptaki bireyler ile 15-24 yaş grubundakilerin çalışma süreleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Erkekler için bu durum üçüncü ve dördüncü kategori için de geçerlidir. Kadınlarda ise üçüncü, dördüncü ve beşinci gruptaki bireylerin en genç gruba göre daha az çalışmak istedikleri görülmektedir. En yüksek yaş grubunun katsayısı ise anlamlı değildir. Erkeklerde ise en yüksek yaş kategorisinin katsayısı anlamlı bulunmuştur. Bu gruptakilerin en genç grupta bulunanlara göre daha az çalışma isteğinde oldukları görülmektedir. En yaşlıların bulunduğu grubun daha az çalışma isteğine sahip olması ise beklenen bir durumdur. CNS değişkeninin katsayısının negatif işaretli olması

kadınların erkeklere göre daha az süre çalışmaya istekli oldukları anlamına gelmektedir. Kadınların evdeki işleri de öncelikli olarak üstlenmek zorunda kalmaları da bu bulgunun arka planında var olan bir etken olarak gösterilebilir. Eğitim düzeyinin artması kadınların çalışmak istedikleri süreyi artırmaktadır. Eğitim düzeyindeki artış kadınların iş hayatında daha fazla bulunmak istemelerini sağlamaktadır. Erkeklerde ise eğitim düzeyindeki değişimin anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Erkeklerin toplumda gelir elde etme konusunda öncelikli yükümlü görülmesi eğitim düzeyinden bağımsız bir çalışma süresi isteği oluşturabilmektedir. Evli olan erkekler olmayanlara göre daha düşük süre çalışmak istemektedir. Evliliğin getirdiği yükümlülükler nedeniyle daha fazla boş zamana ihtiyaç duyulabileceği düşünüldüğünde, daha düşük çalışma süresinin daha fazla boş zamanı beraberinde getireceği düşüncesi bu bulgunun anlam kazanmasını sağlamaktadır. Kadınlar için medeni durum anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Çocuğu 0-2 yaş arasında olan bireylerin daha fazla süre çalışma isteğine sahip oldukları görülmektedir. Bu bulgu erkek bireyler için beklenebilir. Ancak kadın bireyler için bu durumun çalışma süresi isteğini azaltması beklenir. Bebek sahibi olan kadınların genellikle işgücüne dâhil olmama ihtimallerinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, işgücüne katılma kararı vermiş bebek sahibi kadınların buna mecbur kaldıkları için iş aradıkları söylenebilir. Bununla beraber çocukların varlığı yaşam maliyetlerini artırmaktadır. Bu artışın sonucunda kadın bireylerin de daha fazla süre çalışarak daha yüksek gelire ulaşmak istedikleri düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında kadınların daha fazla çalışmak istemesi anlamlı görünmektedir. Erkeklerin ise toplumsal olarak gelir elde etmede öncelikli olduğunun düşünülmesi bu durumun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Daha fazla çalışma süresi ile bu yaşam maliyetlerinin karşılanabileceğinin düşünüldüğü söylenebilir. Ailede bakıma muhtaç bireylerin varlığı erkeklerin daha fazla süre çalışma isteğine sahip olmalarını sağlarken, kadınlar için anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. Son yıllarda bakıma muhtaç bireylerin bakımı konusunda devletin sağladığı katkıların kadınlar üzerinde olumlu bir etkide bulunduğu göz önüne alındığında bakıma muhtaç bireylerin varlığının kadınların çalışma süresi isteği üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması bulgusu anlam kazanmaktadır. Fiziksel engeli olan erkekler daha düşük süre çalışmak istemektedirler. Fiziksel engele sahip olmanın bireyin hayatını zorlaştırması beklenen bir durumdur. Bireylerin bu zorluğu daha az süre çalışarak dengelemek istedikleri söylenebilir.

Sıralı Probit modeli ile yapılan analiz sonucu elde edilen marjinal etkiler Tablo 2'de verilmiştir. Beklenen ücretteki 1 birimlik artış en yüksek çalışma süresini isteme olasılığını %4,8 artırmaktadır. En düşük çalışma süresini isteme olasılığını ise %6,7 azaltmaktadır. Erkekler için bu oranlar sırasıyla %5,3 ile %5,2 ve kadınlar için %3,2 ve %9,1'dir. Ücret dışı gelirdeki 1 birimlik artış en yüksek çalışma süresini isteme olasılığını %0,5 artırmaktadır. En düşük çalışma süresini tercih etme olasılığını ise %0,7 azaltmaktadır. Erkeklerde bu oranlar sırasıyla %0,8 ve %0,8'dir. Ücret dışı gelirin etkisinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. İşsizlik süresindeki 1 birim artış kadınların en yüksek çalışma süresini tercih etme olasılığını %1,4 azaltmaktadır. En düşük çalışma süresini tercih etme olasılığı ise %3,9 artmaktadır.

Marjinal etki tablosuna göre; 35-44 yaş grubunda bulunan kişilerin, en düşük yaş grubundakilere göre, en yüksek çalışma süresini (günlük 9 saat ve üzeri) seçme olasılığı %4,3 daha düşüktür. Bu oran kadınlar için %3,3'dür. Ayrıca 6-8 saat arası çalışma süresini isteme olasılığı %1,7 düşük iken, en düşük çalışma süresini (5 saate kadar) isteme olasılığı %6,2 daha yüksektir. Bu oranlar ise kadınlar için sırasıyla %6,1 ve %9,4'dür. En yaşlı gruptakilerin ise, en gençlere göre, en yüksek çalışma süresini arzu etme ihtimali %23,9 daha düşükken, en az çalışma süresini tercih etme olasılıkları %33,2 daha yüksektir. Erkekler için bu oranlar %25,4 ve %25'dir. Oldukça yüksek olan bu oranlar bireylerin belirli bir yaştan sonra çalışma saatlerinin azalması yönündeki isteğinin büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Kadınların erkeklere göre en yüksek çalışma süresini isteme olasılığı %6,6 daha düşükken, en düşük çalışma süresini tercih etme olasılığı ise %9,2 daha yüksektir. Bu oranlar da oldukça yüksektir. Kadınların erkeklere göre daha düşük çalışma süresi isteğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Evli erkeklerin, evli olmayan erkeklere göre, en yüksek çalışma süresini isteme olasılığı %3,9 daha düşüktür. En düşük çalışma süresini tercih etme olasılıkları ise %3,9 daha yüksektir. Evliliğin getirdiği sorumluluklar ve ev ile iş hayatına ayrılan zamanlar arasındaki çatışma sonucunda erkeklerin daha az süre çalışmak istedikleri düşünülebilir. Eğitim düzeyi 12 yıl ve daha fazla olanların, diğerlerine göre, en yüksek çalışma süresini tercih etme olasılığı %2,3 daha yüksekken, en düşük çalışma süresini tercih etme olasılığı ise %3,2 daha düşüktür. Eğitim düzeyi yüksek kadınlarda ise bu oranlar daha yüksektir ve sırasıyla %4 ve %11,4'dür. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin eğitimlerini kullanabilecekleri bir ortam olan iş hayatında daha fazla yer almak istedikleri görülmektedir. Kadınlarda ise bu durumun daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır. 0-2 yaş arasında çocuğa sahip olmak bireylerin en yüksek çalışma süresi tercihini %6,3 artırırken, en düşük çalışma süresi tercihini %8,7 azaltmaktadır. Erkeklerde bu oranlar sırasıyla %8 ile %7,9'dur. Kadınlar için ise sırasıyla %3,4 ile %9,7'dir. 0-6 yaş arası çocuğa sahip olanların, bu yaşlarda çocuğu olmayanlara göre, en yüksek çalışma süresini %2,8 artırmaktadır. En düşük çalışma süresi isteğini ise %3,9 azaltmaktadır. Ailesinde bakıma muhtaç birey bulunanların, bulunmayanlara göre, en yüksek çalışma süresini tercih etme olasılığı %3,2 daha yüksektir. En düşük çalışma süresini tercih etme olasılığı ise %4,5 daha düşüktür. Erkekler için bu oranlar sırasıyla %7,5 ve %7,4'dür. Fiziksel engeli olan erkeklerin ise, engeli olmayan erkeklere göre, en yüksek çalışma süresini tercih etme olasılığı %6,9 daha düşüktür. En düşük çalışma süresini tercih etme olasılığı ise %6,8 daha yüksektir. Kadınlar için bu oranlar sırasıyla %5,9 ve %16,7'dir. Kadınlarda fiziksel engelin etkisinin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3 beklenen ücrete, ücret dışı gelire ve işsizlik süresine göre emek arzı esnekliklerini vermektedir. Esneklikler bağımsız değişkendeki çok küçük bir yüzde değişimin bağımlı değişkenin bir kategoride bulunma ihtimalinde meydana getirdiği yüzde değişimi ifade etmektedir. Emek arzının beklenen ücret esnekliği en düşük çalışma süresi isteği olan grupta (y=1) -0,43'dür. Bu değer, beklenen ücrette meydana gelen %1 artışın en düşük çalışma süresinin isteme olasılığını %43 azaltmakta olduğunu ifade eder. Erkekler için esneklik katsayısı yaklaşık -0,42 ve kadınlar için yaklaşık -0,43'dür. En yüksek çalışma süresi isteği olan gruptaki (y=3) esneklikler ise erkekler için 0,42 kadınlar için ise 0,68'dir. Bu bulgulardan kadınların emek arzının beklenen ücrete duyarlılığının, erkeklerin emek

arzının beklenen ücrete duyarlılığından, daha fazla olduğu görülmektedir. Ücret dışı gelire göre emek arzı esneklikleri de elde edilmiştir. Kadınlar için elde edilen esneklikler istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ücret dışı gelirdeki %1 artış erkeklerin en düşük grupta olma isteğini %0,64 azaltmaktayken, en yüksek grupta olma ihtimalini ise %0,64 artırmaktadır. İşsizlik süresindeki %1 artış kadınların en düşük grupta çalışma ihtimalini %18,3 artırmaktadır. En yüksek grupta bulunma ihtimallerini ise %29,1 azaltmaktadır.

Tablo: 3
Emek Arzının Beklenen Ücret, Ücret Dışı Gelir ve İşsizlik Süresi Esneklikleri

		y=1	y=2	y=3
Beklenen ücret	Tümü	-0.436***	0.028***	0.509***
		(0.002)	(0.005)	(0.002)
	Erkek	-0.421**	-0.001	0.419**
		(0.022)	(0.882)	(0.022)
	Kadın	-0.428**	0.094	0.681*
		(0.049)	(0.273)	(0.054)
Ücret dışı gelir	Tümü	-0.048***	0.003***	0.056***
		(0.000)	(0.002)	(0.000)
	Erkek	-0.064***	-0.000	0.064***
		(0.000)	(0.882)	(0.000)
	Kadın	-0.026	0.006	0.041
		(0.207)	(0.362)	(0.212)
İşsizlik süresi	Tümü	0.090**	-0.006**	-0.105**
		(0.027)	(0.038)	(0.027)
	Erkek	0.005	0.000	-0.005
		(0.937)	(0.945)	(0.937)
	Kadın	0.183***	-0.040	-0.291***
		(0.001)	(0.222)	(0.002)

*Not: ***,** ve * esnekliklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesine göre istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler p değerleridir.*

5. Sonuç ve Öneriler

Çalışma Türkiye'de işsiz bireylerin arzu ettikleri emek arzını hangi faktörlerin belirlediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Ülke çapında yapılan anketler ile elde edilen veriler sıralı probit modelinde kullanılmış ve bireylerin farklı çalışma süresi gruplarını ne düzeyde arzu ettiklerine ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Bulgular, beklenen ücretteki artışın emek arzı isteğini artırdığını göstermektedir. Kişisel gelirdeki artış ise erkek bireylerin emek arzı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Erkek bireylerin emekliliğe yaklaştıkça daha az süre çalışmak istedikleri görülmüştür. Kadınlarda ise ilerleyen yaşlarda emek arzı isteğinin sürekli olarak azaldığı belirlenmiştir. Kadınlar erkeklere göre daha az süre çalışmayı istemektedirler. Bireyin kendi isteğinden bağımsız olarak çalışma saatlerinin sabitlenmesi ve en düşük çalışma saatinin belirlenerek sınırlandırılması bazı sorunlara neden olabilmektedir. Bireyin fazladan çalıştığını düşündüğü sürelerde verimindeki düşüş, ortaya çıkabilecek en önemli sorun olarak görülebilir. Bu nedenle özellikle yaşlıların ve kadınların daha düşük sürelerde çalışmasına olanak tanınması veya çalışma sürelerinin esnekleştirilmesi verimin artmasını sağlayabilecektir. Ancak kadınların düşük süre çalışmayı istemelerinin nedeni ev içi emekleri de olabilir. Bu durumda kadınlar daha az süre çalışarak ev işlerinde sarf ettikleri emeklerini artırma eğiliminde olabilirler. Ev içi emeği sadece kadının üstlenmesinin önüne geçilerek, kadınların iş yaşamında daha uzun süre var olmaları da sağlanabilir.

Eğitim düzeyindeki artışın daha fazla süre çalışma isteğini beraberinde getirdiği görülmüştür. Bu nedenle eğitim düzeyi yüksek bireylerin kendi becerilerini gösterebilecekleri çalışma sürelerinin sağlanması önemlidir. Bununla beraber bireylerin eğitim düzeylerinin artırılması sonucunda daha fazla süre çalışmayı arzu etmeleri sağlanabilecektir. Eğitim ile verimlilikleri artan bireylerin daha fazla süre çalışması ile bu verimlilik artışından da daha fazla yararlanılabilecektir.

İşsizlik süresindeki artışın özellikle kadınlarda çalışma isteğini azalttığı tespit edilmiştir. İşsizlik süresindeki artış, öncelikle kadınların çalışma süresini azaltacak, sonrasında ise kadınların iş arama çabalarını sonlandırmalarına ve işgücünden ayrılmalarına neden olabilecektir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının düşük olduğu düşünüldüğünde, işgücünden çıkmamaları için işsizlik sürelerini azaltıcı politikalar uygulanmalıdır. Ayrıca kadın istihdamını artırıcı politikalar uygulanmalı ve kadın istihdamı teşvik edilmelidir. Bebek sahibi olmanın bireyleri çalışma süresini artırmaya yönelttiği tespit edilmiştir. Bunun nedeni, daha fazla gelire ihtiyaç duyulması olabilir. Ücretlerde artışın sağlanması bireylerin çocuklarına daha fazla zaman ayırmayı tercih etmelerini sağlayabilir.

Fiziksel engeli olan bireylerin, özellikle kadınların, çalışma sürelerinin düşük olmasını istedikleri görülmüştür. Fiziksel engeli olan bireylere çeşitli çalışma süresi alternatifleri sunulması faydalı olabilecektir. Ailesinde bakıma muhtaç bireylerin varlığı erkekleri daha çok çalışmaya teşvik etmekteyken, kadınlar üzerinde etkili bulunmamıştır. Bakıma muhtaç bireylere devlet tarafından verilen hizmetlerin bu bulguyu ortaya çıkardığı savunulabilir. Devletin bu tür sosyal yardımları devam ettirmesi kadın istihdamı üzerindeki olumlu etkinin varlığının devam etmesini sağlayacaktır.

Kaynaklar

Adkins, C.L. & S.F. Premeaux (2012), "Spending time: The Impact of Hours Worked on Work-Family Conflict", *Journal of Vocational Behavior*, 80(2), 380-389.

Armstrong, G.S. & C.A. Atkin-Plunk & J. Wells (2015), "The Relationship Between Work-Family Conflict, Correctional Officer Job Stress, and Job Satisfaction", *Criminal Justice and Behavior*, 42(10), 1066-1082.

Bell, D.N.F. & R.A. Hart (1995), *Working Time in Great Britain, 1975-1990*, <https://ideas.repec.org/p/stl/stlewp/95-9.html>, 10.09.2018.

Biernat, M. & C.B. Wortman (1991), "Sharing of Home Responsibilities between Professionally Employed Women and Their Husbands", *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(6), 844-860.

Bloemen, H.G. (2008), "Job search, Hours Restrictions, and Desired Hours of Work", *Journal of Labor Economics*, 26(1), 137-179.

Bollé, P. (1997), "Part-Time Work: Solution or Trap?", *International Labour Review*, 136(4), 557-579.

Borjas, G.J. (1980), "The Relationship between Wages and Weekly Hours of Work - The Role of Division Bias", *Journal of Human Resources*, 15(3), 409-423.

Böheim, R. & M.P. Taylor (2004), "Actual and Preferred Working Hours", *British Journal of Industrial Relations*, 42(1), 149-166.

Charles, K.K. & P. Decicca (2007), "Hours Flexibility and Retirement", *Economic Inquiry*, 45(2), 251-267.

Clark, A.E. (1996), "Job Satisfaction in Britain", *British Journal of Industrial Relations*, 34(2), 189-217.

Clark, A.E. (2001), "What Really Matters in a Job? Hedonic Measurement Using Quit Data", *Labour Economics*, 8(2), 223-242.

Clarkberg, M. & P. Moen (2001), "Understanding the Time-Squeeze - Married Couples' Preferred and Actual Work-Hour Strategies", *American Behavioral Scientist*, 44(7), 1115-1136.

Coltrane, S. (2000), "Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Smbeddedness of Routine Family Work", *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1208-1233.

Courtemanche, C. (2009), "Longer Hours and Larger Waistlines? The Relationship between Work Hours and Obesity", Paper presented at the *Forum for Health Economics & Policy*.

Euwals, R. (2001), "Female labour supply, flexibility of working hours, and job mobility", *Economic Journal*, 111(471), C120-C134.

Euwals, R. & A. Van Soest (1999), "Desired and Actual Labour Supply of Unmarried Men and Women in the Netherlands", *Labour Economics*, 6(1), 95-118.

Falzone, J.S. (2000), "Labor Market Decisions of Married Women: With Emphasis on Part-time Employment", *International Advances in Economic Research*, 6(4), 662-671.

Fan, P.L. & M.M. Marini (2000), "Influences on Gender-Role Attitudes During the Transition to Adulthood", *Social Science Research*, 29(2), 258-283.

Fedakova, D. & A. Veira (2010), "Women's Working Time and Its Determinants", *Človek a spoločnosť. Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*, 3(13), 27-42.

Gielen, A.C. (2009), "Working Hours Flexibility and Older Workers Labor Supply", *Oxford Economic Papers-New Series*, 61(2), 240-274.

Gielen, A.C. & J.C. van Ours (2006), "Age-specific Cyclical Effects in Job Reallocation and Labor Mobility", *Labour Economics*, 13(4), 493-504.

Golden, L. (2001), "Flexible Work Schedules: Which Workers Get Them?", *American Behavioral Scientist*, 44(7), 1157-1178.

Greenhalgh, C. (1980), "Participation and Hours of Work for Married-Women in Great-Britain", *Oxford Economic Papers-New Series*, 32(2), 297-318.

Greenhaus, J.H. & N.J. Beutell (1985), "Sources of Conflict between Work and Family Roles", *Academy of Management Review*, 10(1), 76-88.

Gustman, A.L. & T.L. Steinmeier (2004), *Minimum Hours Constraints, Job Requirements and Retirement*, NBER Working Paper, No: 10876.

Heckman, J. (1974), "Shadow Prices, Market Wages, and Labor Supply". *Econometrica*, 42(4), 679-694.

Hutchens, R. & K. Grace-Martin (2006), "Employer Willingness to Permit Phased Retirement: Why Are Some More Willing than Others?", *Industrial and Labor Relations Review*, 59(4), 525-546.

Kalleberg, A.L. & J. Reynolds (2003), "Work Attitudes and Nonstandard Work Arrangements in the United States, Japan, and Europe", in: S.N. Houseman & M. Ōsawa (eds.), *Nonstandard work in developed economies: Causes consequences*, W.E. Upjohn Institute for Employment Research, Michigan, 423-476.

Kaufman, B.E. (1999), "Expanding the Behavioral Foundations of Labor Economics", *Industrial & Labor Relations Review*, 52(3), 361-392.

Kaufman, G. & P. Uhlenberg (2000), "The Influence of Parenthood on the Work Effort of Married Men and Women", *Social Forces*, 78(3), 931-947.

Layard, R. & M. Barton & A. Zabalza (1980), "Married Women's Participation and Hours", *Economica*, 47(185), 51-72.

Machado, C.S. & M. Portela (2014), "Hours of Work and Retirement Behaviour", *IZA Journal of European Labor Studies*, 3(1), 16.

Main, B.G.M. & B. Reilly (1994), "Married Women's Hours and Participation Revisited", *Applied Economics*, 26(3), 277-281.

McKelvey, R.D. & W. Zavoina (1975), "A Statistical Model for the Analysis of Ordinal Level Dependent Variables", *The Journal of Mathematical Sociology*, 4(1), 103-120.

Nakata, A. (2011), "Effects of Long Work Hours and Poor Sleep Characteristics on Workplace Injury Among Full-Time Male Employees of Small-and Medium-Scale Businesses", *Journal of Sleep Research*, 20(4), 576-584.

Penner, R.G. & P. Perun & E. Steuerle (2002), "Legal and Institutional Impediments to Partial Retirement and Part-Time Work by Older Workers", *Research Report*, Urban Institute, Washington.

Perry-Jenkins, M. & R.L. Repetti & A.C. Crouter (2000), "Work and Family in the 1990s", *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 981-998.

Reynolds, J. (2003), "You can't Always Get the Hours You Want: Mismatches between Actual and Preferred Work Hours in the US", *Social Forces*, 81(4), 1171-1199.

Reynolds, J. (2004), "When Too Much is not Enough: Actual and Preferred Work Hours in the United States and Abroad", *Sociological Forum*, 19(1), 89-120.

Ridgeway, C.L. & S.J. Correll (2004), "Motherhood as a Status Characteristic", *Journal of Social Issues*, 60(4), 683-700.

Shank, S.E. (1986), "Preferred Hours of Work and Corresponding Earnings", *Monthly Labor Review*, 109(11), 40-44.

Sousa-Poza, A. & F. Henneberger (2000), "Work Attitudes, Work Conditions and Hours Constraints: An Explorative, Cross-national Analysis", *Labour*, 14(3), 351-372.

Stewart, M.B. & J.K. Swaffield (1997), "Constraints on the Desired Hours of Work of British Men", *Economic Journal*, 107(441), 520-535.

Şentürk, İ. (2015), "Determinants of Expected Wages of Unemployed Workers in Turkey", *Modern Economy*, 6(7), 808-815.

Tarkowska, E. (2002), "Intra-Household Gender Inequality: Hidden Dimensions of Poverty among Polish Women", *Communist and Post-Communist Studies*, 35(4), 411-432.

Valcour, M. (2007), "Work-Based Resources as Moderators of the Relationship between Work Hours and Satisfaction with Work-Family Balance", *Journal of Applied Psychology*, 92(6), 1512-1523.

Wadensjö, E. (2006), "Part-time Pensions and Part-time Work in Sweden", IZA *Discussion Paper* no: 2273.

Williams, R. (2012), "Using the Margins Command to Estimate and Interpret Adjusted Predictions and Marginal Effects", *Stata Journal*, 12(2), 308-331.

Yamamoto, T. & V.N. Shankar (2004), "Bivariate Ordered-Response Probit Model of Driver's and Passenger's Injury Severities in Collisions with Fixed Objects", *Accident Analysis & Prevention*, 36(5), 869-876.